ZERO GEOGRAPHIC

SUMMER 2011

ISSUE 2

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΑΠΟ ΤΟ **ZERO ARTISTIC MOVEMENT**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΖΑΜ-2011

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η τέχνη του φανταστικού αναφέρεται συνήθως στη τέχνη (ποίηση, λογοτεχνία, ζωγραφική κλπ) που περιγράφει φαινόμενα και γεγονότα που δεν θα μπορούσαν να συμβούν σύμφωνα με τις προδιαγραφές της επιστήμης. Οι ρίζες του «φανταστικού» ανάγονται στην προϊστορία του ανθρώπου. Η εξέλιξη του πολιτισμού συμβάδισε με την εδραίωση της λογικής σκέψης, όμως ο ανορθολογισμός και η πίστη του ανθρώπου στο υπερφυσικό διατήρησαν για αιώνες τη δύναμη τους. Έτσι και αλλιώς για μεγάλο χρονικό διάστημα, οι άνθρωποι πίστευαν πιο εύκολα ότι άκουγαν οπότε τα σύνορα ορθολογισμού και ανορθολογισμού υπήρξαν για αιώνες δυσδιάκριτα.

Πολλές ιστορίες που την εποχή τους θεωρούνταν αληθινές σήμερα είναι γνωστό ότι αποτελούν αποτέλεσμα μυθοπλασίας. Ενδεικτικά αναφέρω ότι πατέρας της ιστορίας είναι ο Ηρόδοτος που αντιμετωπίζει την ιστορία σαν επιστήμη. Στην αρχαία Ελλάδα φαίνεται να γίνεται μία πρώτη προσπάθεια διαχωρισμού της ορθολογικής σκέψης από το υπερφυσικό και το θείο. Μέχρι τότε φανταστικό, μύθος και θρησκεία δε διαχωρίζονται από την επιστημονική σκέψη. Αλλά στο Μεσαίωνα ο ανορθολογισμός κερδίζει έδαφος και τα όρια «φανταστικού» και ρεαλισμού είναι εκείνη την εποχή πολλές φορές ανύπαρκτα.

Η εξουσία χρησιμοποίησε διαχρονικά τη **τέχνη του φανταστικού** για να επιβιώσει ποντάροντας στην ανορθολογική πλευρά του ανθρώπου. Αρκεί να αναλογιστεί κανείς τα μεγάλα ιερά έργα κάθε πολιτισμού (βίβλος, κοράνι, βίβλος των νεκρών κλπ). Αυτά διαμόρφωναν εκτός από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις των πιστών και τις πολιτικές και κοινωνικές τους απόψεις. Με το θέμα αυτό θα ασχοληθούμε στο πρώτο μέρος : **Τέχνη του Φανταστικού και Πολιτική εξουσία.**

Στις μέρες μας αν και η πίστη του ανθρώπου στον ανορθολογισμό έχει υποχωρήσει, η έμμεση πλέον προπαγάνδα μέσω των ταινιών κυρίως επιστημονικής φαντασίας (και όχι μόνο) δείχνει τη διαχρονική δύναμη του θεάματος στη διαμόρφωση των συνειδήσεων.

Από την άλλη ο άνθρωπος από τα αρχαία χρόνια μέσω του φανταστικού προσπαθούσε να διαβάλει ή και να ανατρέψει την εξουσία. Έφτιαχνε μύθους με φανταστικούς ήρωες που πολεμούσαν τους δυνάστες και γκρέμιζαν θεούς. Αν και οι ισχυροί κάθε εποχής προσπάθησαν να χαλιναγωγήσουν την ανορθολογική πλευρά του ανθρώπου, ποτέ δε το κατάφεραν. Η Δυστοπική τέχνη σαν παρακλάδι της μοντέρνας επιστημονικής φαντασίας (που αποτελεί στις μέρες μας συνέχεια του «φανταστικού») εκφράζει τις ελευθεριακές και αντιεξουσιαστικές αγωνίες των ανθρώπων που φοβούνται την ασυδοσία της εξουσίας. Αυτό είναι το θέμα του δεύτερου μέρους: **Δυστοπία**.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΣ: ΤΕΧΝΗ ΤΟΥ ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ , ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ

Η Μάχη του Καντές είναι αυτή που μνημονεύεται σαν τη μεγαλύτερη νίκη του Ραμσή του Μεγάλου ή Ραμσή Β. Κατά το πέμπτο με έκτο έτος της βασιλείας του, ο Ραμσής έπρεπε να αντιμετωπίσει το στρατό των Χετταίων. Η μάχη δόθηκε στα περίχωρα της πόλης Καντές. Δεν οδήγησε όμως σε λήξη του πολέμου. Ύστερα από δεκάξι χρόνια, από τη μάχη, ο Ραμσής Β΄ συμφώνησε με τον βασιλιά των Χετταίων να κλείσουν μια συνθήκη ειρήνης και να θέσουν τέρμα στις εχθροπραξίες των δυο λαών. Ο Ραμσής για να ενδυναμώσει τη συνθήκη παντρεύτηκε δυο Χετταίες πριγκίπισσες.

Αργότερα έκτισε το Αμπού Σίμπελ που αποτελείται από δυο μεγαλοπρεπείς ιερούς ναούς σκαμμένους μέσα σε έναν λόφο από ροδόχρωμο ψαμμίτη. Οι τοίχοι έχουν και μια μεγαλοπρεπή αναπαράσταση της μάχης του Καντές που παρουσιάζεται σαν θρίαμβος των αιγυπτιακών όπλων (την εποχή που δεν υπήρχε κινηματογράφος βέβαια εύκολα κατανοεί κάποιος ότι το ρόλο του θεάματος έπαιζαν οι τοιχογραφίες, τα θεατρικά δρώμενα κλπ). Τι έγινε πραγματικά όμως στο Καντές? Νίκησαν οι Αιγύπτιοι όπως οι ίδιοι προπαγάνδισαν μέσω αυτής της τοιχογραφίας?

Η μάχη κατέληξε σε τακτική νίκη των Αιγυπτίων, με βαριές απώλειες, αλλά ουσιαστικά σε στρατηγική ήττα τους, αφού αποχώρησαν χωρίς να καταλάβουν το Καντές. Αργότερα αποφάσισαν να παραχωρήσουν το προτεκτοράτο τους στους Χετταίους. Ο Ραμσής **έχασε** ουσιαστικά αλλά επέλεξε στους υπηκόους του να πλασαριστεί σαν νικητής. Διατήρησε επίσης τη δική του εκδοχή της μάχης σε 13 παπύρους, που φυλάσσονταν στα ιερά του Αμπού Σίμπελ. Έγραψε με άλλα λόγια τη δική του ιστορία. Είναι η πρώτη φορά που κάτι τέτοιο γίνεται. Ο Ραμσής συνέλαβε τη δύναμη της ιστορίας και της τέχνης στη διαμόρφωση του κοινωνικού και ταξικού status. Ουσιαστικά για πρώτη φορά η τέχνη του φανταστικού (πλαστές τοιχογραφίες, αλλοιωμένες ιστορικές καταγραφές γεγονότων κλπ) χρησιμοποιήθηκε σε τόσο μαζικό επίπεδο για να παραπλανηθούν οι υπήκοοι.

Η τέχνη του φανταστικού σε όλες της τις μορφές (ψευδοιστορία, επική λογοτεχνία και ποίηση, επιστημονική φαντασία κλπ) χρησιμοποιήθηκε από την αρχαιότητα μέχρι τις μέρες μας για ποικίλους πολιτικούς λόγους. Όπως θα δούμε άλλοτε εξυπηρέτησε την ανάγκη για εξωτερικές επεμβάσεις και επεκτατικούς πολέμους (γεωπολιτική) και άλλοτε για το σκοπό του ταξικού πολέμου.

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΠΙΚΗ ΦΑΝΤΑΣΙΑ

Η Ιλιάδα αποτελεί το χαρακτηριστικό παράδειγμα έργου που οι γεωπολιτικές του προεκτάσεις έπαιξαν σημαντικό προπαγανδιστικό ρόλο για αιώνες. Πέρα από τις αρετές του Ομήρου που είναι έτσι και αλλιώς αναμφισβήτητες, οι ιδεολογικές και κοινωνιολογικές απόψεις του έργου του κάθε άλλο παρά αθώες υπήρξαν. Σίγουρα η Ιλιάδα δεν είναι το μόνο έργο της αρχαιότητας με τόσο σημαντικό ιδεολογικοπολιτικό αντίκτυπο. Είναι όμως το πιο διάσημο.

Ο Τρωικός πόλεμος λοιπόν διαφημίστηκε μέσω του Ομήρου όσο κανένας άλλος στην αρχαιότητα. Ένας πόλεμος «τίμιος» για την ωραία Ελένη. Οι Έλληνες πολέμησαν και νίκησαν με τη βοήθεια των θεών ένα λαό που τους μοιάζει πολύ. Σήμερα οι ιστορικοί πιστεύουν ότι οι Τρώες υπήρξαν μία μίξη Χετταίων κατακτητών , ντόπιων πληθυσμών και Ελλήνων. Πάντως στην Ιλιάδα περιγράφεται με έντονα στοιχεία φανταστικού (παρέμβαση θεών, υπεράνθρωποι ήρωες κλπ) μία στρατιωτική σύγκρουση ανατολής και δύσης όπου νικητής είναι η Δύση. Οι πλούσιοι είναι οι πιο δυνατοί και η αρετή τους είναι το δίκιο τους. Έτσι απλά. Όποιος πάει κόντρα στην εξουσία θανατώνεται (βλέπε θερσίτης). Το έργο αυτό ώθησε τους αρχαίους Έλληνες να θέλουν να επαναλάβουν τα ανδραγαθήματα του Αχιλλέα.

Οι γεωπολιτικές προεκτάσεις του πολέμου ερχόταν σε δεύτερη μοίρα. Ή μάλλον αποκρυβόταν. Όπως ο Τρωικός πόλεμος έγινε για ένα αδειανό πουκάμισο, έτσι και ο Μέγα Αλέξανδρος πήγε όχι για να κατακτήσει αλλά για να εκπολιτίσει την Ανατολή. Με άλλα λόγια και να μην είχε υπάρξει Ιλιάδα που εκπαίδευσε τους Αρχαίους Έλληνες στις «αρετές» του πολέμου, αυτοί που λιγουρεύονταν τα μικρασιατικά παράλια έπρεπε να την εφεύρουν (και εδώ γεννάται το ερώτημα μήπως ο Όμηρος εξυπηρέτησε εξαρχής πολιτικές σκοπιμότητες. Αλλά αυτό βέβαια δεν αποδεικνύεται εύκολα). Άλλο Τρώες και άλλο Πέρσες βέβαια. Αλλά πάντα ανατολίτες. Άρα εχθροί των Ελλήνων.

Το έργο όμως έχει τεράστιο αντίχτυπο και εκτός Ελλάδας. Οι Ρωμαίοι ταυτίζονται με τους Τρώες. Και εδώ από πίσω βρίσκονται τα μεγάλα οικονομικά και κοινωνικά συμφέροντα. Ο Βιργίλιος γράφει την Αινειάδα (με βάση τον Τρώα Αινεία που σε φαντασιακό επίπεδο ίδρυσε τη Ρώμη) με πολιτική σκοπιμότητα και για να δικαιολογήσει την ανωτερότητα του Ρωμαϊκού imperium. Πιο συγκεκριμένα ο Βιργίλιος συγκεντρώνοντας διάσπαρτες ιστορίες και θρύλους για τον Αινεία, δημιούργησε τον ιδρυτικό μύθο της Ρώμης. Στο έπος αυτό συνδέονται η Ρώμη με την Τροία με απώτερο σκοπό **τη νομιμοποίηση της Ιουλιανή δυναστεία ως καταγόμενη από τους ιδρυτές της Ρώμης** που ήταν συνάμα και οι ήρωες της Τροίας. Κυριολεκτικά σε αυτή την περίπτωση δημιουργήθηκε ένα έπος για να δικαιωθεί η πολιτική εξουσία της εποχής.

Και μετά έρχονται οι Τούρκοι. Μια μεγάλη ανατροπή συντελείται στο φαντασιακό της τότε εποχή. Οι Τρώες παίρνουν εκδίκηση. Οι Οθωμανοί ταυτίζουν για τα δικά τους συμφέροντα τη μοίρα τους με αυτή των εκδικητών που έρχονται από την ανατολή.

Επίσης η εξουσία χρησιμοποίησε διαχρονικά τη τέχνη του φανταστικού για να επιβιώσει μέσω της θρησκείας. Ο Μπακούνιν πίστευε ότι η οργανωμένη θρησκεία αποσκοπεί στη δικαίωση του επίγειου δυνάστη. Αυτό γίνετε με το να αποκτά ,μέσω των κηρυγμάτων του ιερέα, ο θεός ή οι θεοί ιδιότητες που χαρακτηρίζουν τον εξουσιαστή. Ο υπήκοος συνηθίζει ότι όποιος έχει τέτοιες ιδιότητες (βασιλιάδες, αριστοκράτες κλπ) έχει «θεϊκή» καταγωγή οπότε πρέπει να θυσιάζει την ελευθερία του για το θεϊκό καλό. Στα μεγάλα ιερά έργα κάθε πολιτισμού (βίβλος, κοράνι, βίβλος των νεκρών κλπ) εμφανίζονται έντονα στοιχεία φανταστικού (πχ το «άνοιγμα» της ερυθρής θάλασσας για να περάσει ο Μωυσής). Οι ιερείς πόνταραν στην ανορθολογική πλευρά του υπηκόου-πιστού για να τον πείσουν. Αυτά τα ιερά βιβλία λοιπόν διαμόρφωναν εκτός από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις των πιστών και το κοινωνικό και ταξικό περιβάλλον της εποχής.

ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΙΑ

Η χαρτογραφία ξεκινά το 150 μχ με τον αλεξανδρινό Πτολεμαίο (πτολεμαικοί χάρτες). Μεγάλος σταθμός στην εξέλιξη της χαρτογραφίας είναι οι τεχνολογικές εξελίξεις του 15ου αι (ξυλογραφία, ξυλογραφία και λιθογραφία). Έτσι μπορούσαν να παραχθούν πολλαπλοί χάρτες που θα περιείχαν περισσότερα διακοσμητικά στοιχεία (εικονογραφικές πληροφορίες) από ότι μπορούσε να γίνει στο παρελθόν. Η εξουσία κατανοεί τη χρησιμότητα που οι χάρτες έχουν. Αναπαριστούν την πραγματικότητα με βάση αυτό που ο ηγέτης θέλει. Όχι με βάση τι υπάρχει πραγματικά.

Έτσι η χαρτογραφία είχε περισσότερη σχέση με τη τέχνη του φανταστικού παρά με την επιστήμη. Δεν είναι βέβαια σύμπτωση που στους χάρτες οι φτωχές χώρες είναι κάτω και οι πλούσιες πάνω. **Από τις τοιχογραφίες στο Αμπού Σίμπελ φτάνουμε στο σύγχρονο χάρτη της υφηλίου**. Εικόνες που εμπεριέχουν το ψέμα και όμως έχουν μία πανίσχυρη δύναμη. Όπως κάποτε είχαν τα επικά έργα του Ομήρου και του Βιργιλίου. Πολλοί πίστευαν στην αυθεντία τους. Βέβαια τότε ο κόσμος δεν ήξερε και πολλά για την επιστήμη. Η τελευταία ήταν κτήμα των λίγων, των εξουσιαστών (παπάδων, βασιλιάδων, στρατιωτικών κλπ). Η τέχνη, η επιστήμη και η ιστορία δεν διαχωρίζονταν από το μύθο για αιώνες. Τι γίνεται στη μοντέρνα εποχή που η επιστήμη κερδίζει τα ηνία από τη θρησκεία;

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΦΑΝΤΑΣΙΑ

Μετά τη βιομηχανική επανάσταση και την άνοδο της επιστημονικής σκέψης, η εξουσία μοιραία δεν μπορεί πλέον να χρησιμοποιεί χοντροκομμένα ψέματα. Γενικά οι μυθικές και φανταστικές προπαγανδιστικές μέθοδοι του παρελθόντος θα υποχωρήσουν. Η προπαγάνδα ξεφεύγει από τα παιδική της ηλικία (πχ βασιλεία ελέω θεού) και πρέπει να αναζητήσει την ύλη της στη μαζική ψυχολογία με βάση τις κοινωνικές επιστήμες. Αλλά αυτό δεν είναι το θέμα του παρόν άρθρου.

Η τέχνη του φανταστικού δε θα μπορούσε να μείνει αναλλοίωτη τον 19ο αιώνα που η τεχνολογία θριαμβεύει. Επιστημονική φαντασία λοιπόν είναι κατηγορία του φανταστικού που εμφανίζεται στις αρχές του 19ου αι. και στην οποία κεντρικό ρόλο παίζουν πιθανές μελλοντικές εξελίξεις στην **επιστήμη, στην τεχνολογία ή στην κοινωνία.** Πρωτεργάτες της Ε.Φ είναι η Μαίρη Σέλλευ και ο Ιούλιος Βερν.

Τα έργα της επιστημονικής φαντασίας (όχι όλα βέβαια) έχουν μοιραία την εμπορική τους πλευρά άρα δε θα μπορούσαν να μην εξυπηρετούν σκοπιμότητες. Στην επιστημονική φαντασία πχ η εισβολή των εξωγήινων αποτελεί ένα από τα συνηθέστερα μοτίβα. Το φόβο που γεννά στους ανθρώπους αυτό το γεγονός τον χρησιμοποιούσε ανέκαθεν η εξουσία για έμμεση προπαγάνδα. Οι ΗΠΑ χρησιμοποιούσαν τους Αρειανούς (Άρης ο κόκκινος πλανήτης) στις χολιγουντιανές παραγωγές του 50 αλλά και στα b movie για να τους παραλληλίσουν με τους Σοβιετικούς-τους κόκκινους, τους κομουνιστές.

Επίσης η Επιστημονική φαντασία στα χρυσά της χρόνια (δεκαετίες του 40 και 50) εξυμνούσε την κατάκτηση του διαστήματος. Στις μάζες καλλιεργήθηκε λοιπόν αυτός ο διακαής πόθος (και μάλλον απραγματοποίητος). Η υποθετική όμως αυτή κατάκτηση του διαστήματος έγινε μέσο άσκησης της γεωπολιτικής από την εξουσία. Ο

ανταγωνισμός για αυτή την κατάκτηση μεταξύ της ΕΣΣΔ και των ΗΠΑ οδήγησε στην κατάκτηση του Φεγγαριού το μακρινό 1969 από τις ΗΠΑ (αν και διάφορες θεωρίες συνωμοσίες αμφισβητούν ότι ο άνθρωπος πήγε ποτέ στο φεγγάρι). Τι αντίκτυπο είχε στις μάζες η κατάκτηση του Φεγγαριού? **Την πολιτισμική ισοπέδωση της ΕΣΣΔ και την κυριαρχία των ΗΠΑ στις συνειδήσεις των πολιτών σαν την απόλυτη διαστημική δύναμη.**

Στις μέρες μας η προπαγάνδα δεν έχει πάψει. Έτσι σε αρκετές ταινίες καταστροφής ή επιστημονικής φαντασίας, ο αμερικάνικος στρατός παίζει θετικό ρόλο στην προστασία του πολίτη από κάθε πιθανό ή απίθανο κίνδυνο (σεισμούς, τσουνάμι, εξωγήινους, τρομοκράτες κλπ). Γίνεται με άλλα λόγια μια πλύση εγκεφάλου στο θεατή για την αναγκαιότητα της ύπαρξης του Αμερικανικού στρατού. Το ψέμα είναι κραυγαλέο. Ο Αμερικάνικος στρατός σκοτώνει άραβες αυτή τη στιγμή. Δε σώζει γυναικόπαιδα στις ΗΠΑ από τους εξωγήινους. Όμως όπως είδαμε η εξουσία ποντάρει στην ανορθολογική πλευρά του ανθρώπου-υπηκόου. Από τη τοιχογραφία στο Αμπού Σίμπελ στην Αρχαίο Αίγυπτο που υμνεί μία ανύπαρκτη νίκη, στις σύγχρονες ταινίες καταστροφής που υμνείτε ο ανύπαρκτος ανθρωπιστικός ρόλος του μιλιταρισμού υπάρχει ένα κοινό νήμα: **Η εικόνα στην υπηρεσία της εξουσίας**.

Η ΑΛΛΗ ΟΨΗ ΤΟΥ ΝΟΜΙΣΜΑΤΟΣ

Απαρχή όμως της επιστημονική φαντασίας είναι ο «Φρανκεστάιν». Η Μαίρη Σέλλευ επηρεασμένη από τις απόψεις του αναρχικού πατέρα της Ουίλλιαμ Γκόντουϊν , περιγράφει την κόλαση της αναδυόμενης βιομηχανικής εποχής. Σε πολλά έργα συγγραφέων ΕΦ λοιπόν, η εξουσία δέχεται σκληρή κριτική. Δεδομένου βέβαια του εμπορεύσιμου χαρακτήρα της λογοτεχνίας, η επιστημονική φαντασία εξυπηρέτησε σε γενικές γραμμές την κρατική προπαγάνδα. Είναι λογικό αυτό και ισχύει για όλα τα είδη εμπορεύσιμης τέχνης. Αυτό δε σημαίνει ότι δεν υπήρχαν πολλές εξαιρέσεις. Άλλωστε το φανταστικό δεν παύει να είναι κύριο χαρακτηριστικό της ανθρώπινης σκέψης και εξέλιξης. Από τη μία η εξουσία διαχρονικά προσπαθούσε να το χαλιναγωγήσει, από την άλλη οι λαοί μέσα από αυτό δημιουργούσαν τους δικούς τους ήρωες που είχαν αντιεξουσιαστικά χαρακτηριστικά : Ρομπέν των δασών, Ζορό κλπ. Επίσης στο γότθικο τρόμο του $19^{ου}$ αι. όπως τόνισε και ο Φουκώ, οι βρικόλακες (το απόλυτο κακό) συνήθως είναι πλούσιοι αριστοκράτες. Η εργατική τάξη δείχνει να παίρνει μία υπόγεια εκδίκηση.

Έτσι και στην επιστημονική φαντασία δεν έλειψαν και οι περιπτώσεις αντιεξουσιαστικού και επαναστατικού λόγου. Οι περιπτώσεις των δυστοπικών έργων και το cyberpunk κίνημα είναι οι πιο ενδεικτικές και βέβαια όχι οι μόνες.

_______________________ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΤΟΥ ΠΑΡΑΠΑΝΩ ΑΡΘΡΟΥ: ΛΥΚΑΝΘΡΩΠΟΣ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΔΥΣΤΟΠΙΑ

Η δυστοπία αποτελεί ένα παρακλάδι της επιστημονικής φαντασίας που το διακρίνει το έντονο πολιτικό στοιχείο. Η σχέση βέβαια πολιτικής και επιστημονικής φαντασίας είναι πολύ ισχυρή. Η μοντέρνα πολιτική και η επιστημονική φαντασία μοιάζουν με παιδιά που μεγάλωσαν μαζί (αν και σε αυτούς που οι γνώσεις τους για επιστημονική φαντασία περιορίζονται σε χολιγουντιανές παραγωγές αυτό φαντάζει απίθανο). Από το ξεκίνημα της επιστημονικής φαντασίας και συγκεκριμένα από τα μέσα του 19ου αιώνα, όπου το συγκεκριμένο λογοτεχνικό ρεύμα κάνει την εμφάνιση του σαν διακριτός κλάδος του φανταστικού, οι πολιτικές αναφορές που συναντάμε στα κλασσικά έργα αυτού του ρεύματος δεν είναι αμελητέες.

Πιο συγκεκριμένα ο κατά πολλούς παιδικός συγγραφέας (λαθεμένα κατά την προσωπική μου άποψη) και πατέρας της επιστημονικής φαντασία Ιούλιος Βερν αφήνει να διαφανούν στο έργο του κάποιες πολιτικές απόψεις. Ήταν ανθρωπιστής δημοκράτης με συμπάθεια για τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα της εποχής του. Η συμπάθεια με την οποία παρουσιάζει στο «Είκοσι χιλιάδες λεύγες κάτω από τη θάλασσα» τον κλασσικό αρνητικό ήρωα του, τον κάπτεν Νέμο είναι ενδεικτική. Ο εκδικητής καπετάνιος που πολεμά λυσσαλέα και μέχρι το τέλος τον αγγλικό ιμπεριαλισμό είναι ένα φουτουριστικό (μην ξεχνάμε ότι εκείνη την εποχή δεν υπήρχαν υποβρύχια) κράμα ατομικού μηδενισμού (υπάρχει η θεωρία ότι ο Νίτσε είχε επηρεάσει τον Ιούλιο Βέρν στη δημιουργία αυτού του ήρωα) και αντιμπεριαλιστικών απόψεων. Πάραυτα ο Βερν είναι υπεραισιόδοξος για το μέλλον της ανθρωπότητας και πιστεύει ότι η τεχνολογία και η επιστήμη οδηγούν την ανθρωπότητα σε ένα χρυσό μέλλον.

Ο πατέρας της σκοτεινής επιστημονικής φαντασίας όμως είναι ο G.Wells. Ένας ουτοπικός σοσιαλιστής βαθιά ανθρωπιστής που προειδοποιεί με όλα τα έργα του τον πλούσιο δυτικό κόσμο για τις συνέπειες που θα έχει η εκμετάλλευση των αδυνάτων από τους δυνατούς. Για παράδειγμα στο θρυλικό «Ταξίδι στο χρόνο» οι υποχθόνιοι που τρώνε τους χαζούς κατοίκους της μελλοντικής αυτής γης δεν είναι άλλοι από τους απογόνους της εργατικής τάξης που διωχτήκαν κάποτε στο παρελθόν από τους πλούσιους στον κάτω κόσμο. Αποτέλεσμα είναι αυτοί να γίνουν κανίβαλοι και να εκδικούνται φρικτά τους απογόνους της ανώτερης τάξης όταν επισκέπτονται την πάνω γη. Ο G.Wells μιλάει για ένα σκοτεινό μέλλον και ανοίγει το δρόμο για να αναδυθεί το λογοτεχνικό ρεύμα της δυστοπίας.

Η δυστοπία είναι το είδος επιστημονικής φαντασίας που ασχολείται με τον μελλοντικό θρίαμβο του κράτους εις βάρος της ελευθερίας των πολιτών και την πλήρη αποδόμηση της κοινωνίας από τον φόβο της εξουσίας. Πολλοί συγγραφείς έχουν ασχοληθεί με το είδος με πιο επιφανείς τον Philip Dick και τον Ballard. Το πρώτο έργο δυστοπίας είναι ουσιαστικά το «We» (1921) του Ρώσου Yevgery Zamyatin. Είναι το έργο το οποίο επηρέασε το αριστούργημα του είδους «1984» του Όργουελ. Πιστεύω ότι είναι ίσως το μόνο είδος λογοτεχνίας που έχει τόσο πολύ δικαιωθεί από τις ιστορικές εξελίξεις τις οποίες με έμμεσο ή άμεσο τρόπο προέβλεψε. Η «δημοκρατία» του καπιταλιστικού παραδείσου (με τα γκέτο των απόκληρων και την αυξανόμενη αστυνομοκρατία) λίγο απέχει από τη μελλοντική κοινωνία του «1984» ή του «Brave new world». Η δυστοπία αποτελεί την κατεξοχήν πολιτική κατάληξη της επιστημονικής φαντασίας.

ΤΟ ΑΠΟΛΥΤΑΡΧΙΚΟ ΑΝΤΙ-ΟΡΑΜΑ ΤΟΥ YEVGERY ZAMYATIN

Το «Εμείς» γράφτηκε το 1921.Δημοσιεύτηκε το 1927 σε συνέχειες σε ένα περιοδικό. Το «Εμείς» αναφέρεται στη ζωή ενός ανθρώπου, του D-503, σε μία μελλοντική κοινωνία, όπου οι άνθρωποι έχουν μετατραπεί σε αριθμούς. Τα πάντα ξεκινούν και καταλήγουν στο Κράτος. Η πόλη έχει κατασκευαστεί εξολοκλήρου από γυαλί, το οποίο επιτρέπει στη μυστική αστυνομία να εποπτεύει τους πάντες (η διάρθρωση της πόλης είναι ανάλογη με τη φυλακή Panopticon που είχε σχεδιάσει τη ο Jeremy Bentham). Η ζωή είναι οργανωμένη για να προωθηθεί η μέγιστη παραγωγή με βάση το τευλορικό πρότυπο παραγωγής. Οι άνθρωποι φορούν πανομοιότυπα ρούχα και δεν έχουν ονόματα παρά αριθμούς. Θεωρούν έννοιες όπως ψυχή, ελευθερία, ποίηση ξεπερασμένες , έννοιες συνώνυμες με τους πρωτόγονους. Η μόνη ηδονή βρίσκεται στην ευδαιμονία και την επιβίωση του κράτους. Ο D-503 είναι ένας μαθηματικός που εργάζεται για τη δημιουργία του Ολοκληρωτή ενός διαστημοπλοίου που θα μεταδώσει την ευτυχία, τη σοφία και τη λογική του Κράτους σε διασυμπαντικά επίπεδα…

Όμως οι αριθμοί δεν έχουν πει την τελευταία λέξη. Η επανάσταση μιας ομάδας αριθμών τα συμπαρασύρει όλα και μαζί και τον D-503.Τελευταία λύση του κράτους η λοβοτομή που επιβάλλεται στους πολίτες-αριθμούς. Παραυτά το τέλος του βιβλίου δεν είναι απαισιόδοξο. Έτσι στην τελευταία σελίδα μένουμε με ερωτηματικό για το αν οι επαναστάτες έχουν ηττηθεί πραγματικά. Η μάχη συνεχίζεται. Βλέπουμε σε αυτή την ιστορία τα βασικά συστατικά του μυθιστορήματος της δυστοπίας: Παντοδύναμο κράτος που τα εποπτεύει όλα (big brother),απουσία προσωπικότητας και συναισθημάτων, θρίαμβος της επιστήμης και της λογικής εις βάρος των ενστίκτων κλπ. Από το «We» πήραν πολλά ο Χάξλευ, ο Όργουελ,ο Φίλιπ Ντικ και άλλοι δημιουργοί δυστοπικών έργων.

Ο Ζαμιατίν αρχικά ήταν μπολσεβίκος. Με δύο συλλήψεις στο ενεργητικό του και μία εξορία έγραφε σατυρικά έργα για τον Καπιταλισμό (πχ The Islanders) και στήριξε πλήρως την οκτωβριανή επανάσταση το 1917. Μέχρι τη στιγμή που ο Λένιν επέβαλε δικτατορία των Μπολσεβίκων κάτι που ο Ζαμιάτιν θεώρησε προδοσία απέναντι στην επανάσταση. Να συμπληρώσουμε ότι στη διάρκεια του εμφυλίου οι Μπολσεβίκοι αντιμετώπισαν μεγάλη αντίσταση από αριστερά: Τον αναρχικό στρατό του Μάχνο, την εξέγερση των κόκκινων ναυτών της Κροστάνδης, τους αριστερούς Εσέρους, τις εξεγέρσεις των αγροτών κλπ.

Ο Ζαμιάτιν είναι με τους παραπάνω «αντάρτες». Αποτελεί τη λογοτεχνική έκφραση της επανάστασης μέσα στην επανάσταση. «Δεν υπάρχει τελευταία επανάσταση… οι επαναστάσεις είναι άπειρες» μας λέει ο Ζαμιάτιν και εξαπολύει το λογοτεχνικό του αντάρτικο ενάντια στους Μπολσεβίκους , τη δικτατορία τους και τα πιστεύω τους (τευλαρισμό, στρατικοποίηση, διωγμός αντιφρονούντων, υλισμός κλπ).

«Δε θέλω να αφήσω άλλους να θέλουν για μένα . Θέλω εγώ να θέλω για τον εαυτό μου». Ο Ζαμιάτιν χωρίς να ασχοληθεί πολύ με την επιστημονική φαντασία, με το έργο «We» τη σημάδεψε ανεπανόρθωτα. Προφήτεψε ουσιαστικά το Σταλινισμό. το Ναζισμό, τις δυτικές δημοκρατίες και τη δεσποτική ακρότητα κάθε απολυταρχισμού. Κατά τη γνώμη μου ξεπέρασε και τον Βερν (τον πατέρα της Επιστημονικής φαντασίας με

πολλά έργα φαντασίας στο ενεργητικό του) γιατί αν ο τελευταίος έδωσε τροφή στα παιδικά όνειρα, ο Ζαμιάτιν αποτύπωσε στο έργο την απανθρωπιά της εξουσίας. Και όπως έλεγε ο Κάφκα «το καλό βιβλίο είναι αυτό που πέφτει σαν τσεκούρι στον πάγο της ψυχής μας».

Επίσης ο Ζαμιάτιν υπήρξε επαναστάτης. Έφυγε εξόριστος από τη Σοβιετική κυβέρνηση στο Παρίσι όπου πέθανε πάμφτωχος. «Η πραγματική λογοτεχνία μπορεί να υπάρξει μόνο όταν δημιουργείται όχι από υπεύθυνους και αξιόπιστους επαγγελματίες αλλά από ψυχασθενείς, αιρετικούς, ονειροπόλους, επαναστάτες και σκεπτικιστές» μας λέει. Ο Βερν ήταν υπεύθυνος και αξιόπιστος επαγγελματίας. Ο Ζαμιάτιν όχι.

‘ΟΡΓΟΥΕΛ… Η ΔΥΣΤΟΠΙΑ ΣΤΗΝ ΥΠΗΡΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ;

Ο Όργουελ αποτελεί την πιο μυστήρια φιγούρα στο χώρο της δυστοπίας. Το «1984» που μοιάζει απελπιστικά με το We του Ζαμίατιν αποτελεί ορόσημο στο χώρο της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Ο Όργουελ πολέμησε στον ισπανικό εμφύλιο στο πλευρό των τροτσκιστών και αναρχοσυνδικαλιστών. Όμως σήμερα οι αγγλικές μυστικές υπηρεσίες παραδέχονται ότι ο Όργουελ υπήρξε συνεργάτης τους… Τραγικό? Ποιος ξέρει την αλήθεια απόλυτα? Σίγουρα οι σταλινικοί τον μισούν θανάσιμα. Τους λέρωσε το πορτραίτο στο «Πεθαίνοντας στην Καταλωνία». Ήταν όμως και αυτός άμεμπτος? Είναι όλα όσα ακούγονται για εκείνον σκευωρίες?

Σίγουρο είναι ότι ο Όργουελ έδωσε πληροφορίες για κομμουνιστές που θεωρούσε ότι υπήρξαν πράκτορες της ΕΣΣΔ. Άλλωστε και ο ίδιος είχε εργαστεί για λίγο σαν αστυνομικός στα νιάτα του (αξιωματούχος στην αστυνομία της Βιρμανίας). Το «1984» έγινε στη δύση το ευαγγέλιο του αντισταλινικού αγώνα. Οι καπιταλιστές το λάτρεψαν και μαζί με τη «Φάρμα των Ζώων» τα παρουσίασαν σαν αδιάσειστες αποδείξεις του απόλυτου κακού: του Σταλινισμού.

Σίγουρα ο Όργουελ έχει στο έργο του πλειάδα αντικαπιταλιστικών και αντιεξουσιαστικών στοιχείων. Πιο συγκεκριμένα το έργο του αποτελεί μια κραυγή για ελευθερία. Όμως στο τέλος της ζωής του έδειχνε να προτιμά τη Δύση (καπιταλισμός) από την Ανατολή (σταλινισμός). Είχε ταχθεί ολόψυχα στον αντισταλινικό αγώνα? Όπως και να έχει η Δύση παρουσίασε με τρόπο που τη βόλευε το έργο του. Ποιος ξέρει την αλήθεια απόλυτα για τον Όργουελ?

ΣΚΟΤΑΔΙ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΟΥ

Το «Σκοτάδι συγκεντρώσου» (1946) αποτελεί ένα δυστοπικό μυθιστορήμα γραμμένο από τον Fritz Leiber . Ο οποίος διάπρεψε αλλού (ξίφη και μαγεία) και όχι στην επιστημονική φαντασία. Παρά το ότι το συγκεκριμένο πόνημα έχει ξεχαστεί από το σύγχρονο αναγνωστικό κοινό, η μελαγχολική του ματιά το κατατάσσει στις κορυφές της δυστοπίας.

Τριακόσια χρόνια μετά από ένα πυρηνικό ολοκαύτωμα, η ανθρωπότητα κυβερνάται από μια μυστική θρησκευτική αδελφότητα που έχει επιβάλει Θεοκρατία. Αυτή χρησιμοποιεί την επιστήμη για να εξουσιάζει. Τα επιστημονικά όμως τεχνάσματα των εξουσιαστών παρουσιάζονται σαν θεϊκές επεμβάσεις στον αναλφάβητο πληθυσμό. Ενάντια σε αυτή την αδελφότητα που εξουσιάζει, είναι μια μυστική ομάδα μαγισσών, που δηλώνουν οπαδοί του Σατανά και που επιδιώκουν να χρησιμοποιήσουν την επιστήμη για την ανατροπή της τυραννικής θεοκρατίας. Σκληρό βιβλίο που δείχνει πως η επιστήμη σαν όπλο των λίγων μπορεί να οδηγήσει σε ένα μαύρο μέλλον. Ειδικότερα όταν οι μάζες είναι αναλφάβητες και ο κάθε επιστήμονας παρουσιάζει τις απόψεις του σε αυτές σαν θέλημα θεού...

ΔΥΣΤΟΠΙΑ ΚΑΙ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ

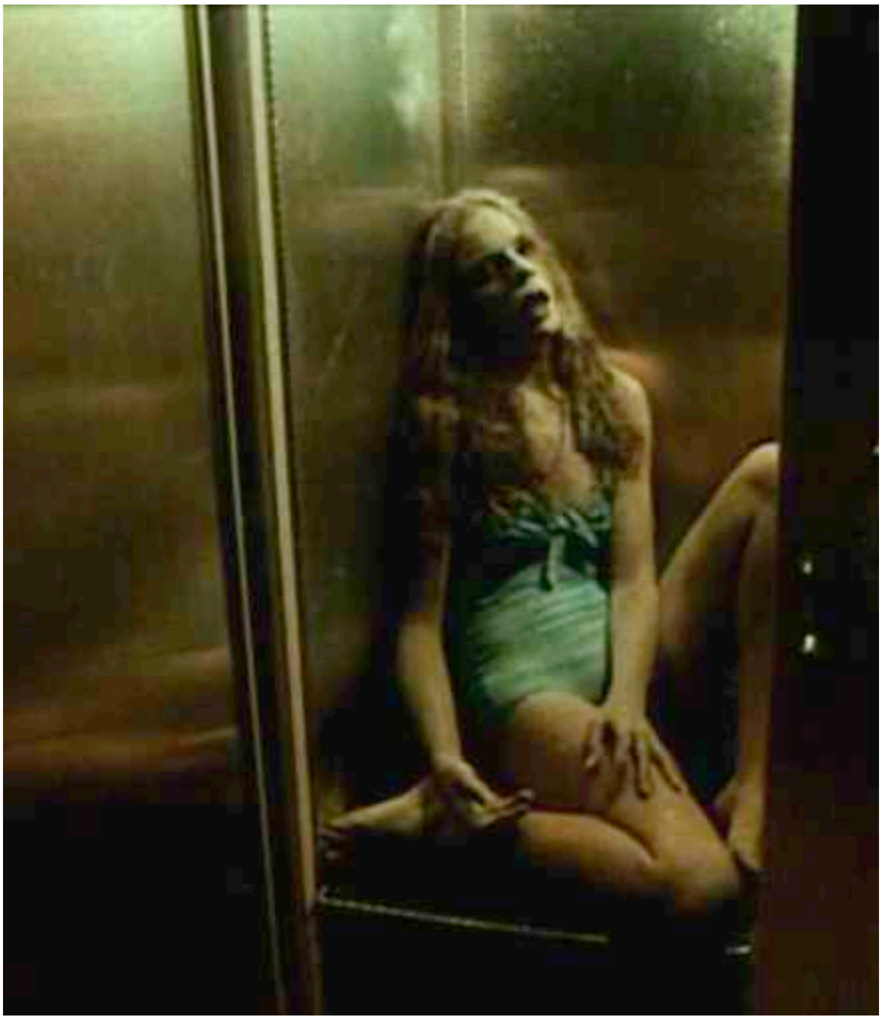
Όσο αφορά τον κινηματογράφο το δυστοπικό μέλλον απασχόλησε πολλούς σκηνοθέτες. Άλλοι μείνανε πιστοί στο απολυταρχικό αντί-όραμα του Yevgery Zamyatin άλλοι το διαστρέβλωσαν (καλό κράτος-κακοί πολίτες) και άλλοι το εξέλιξαν σε διάφορα παρακλάδια (βιοτεχνολογικός φασισμός, έλεγχος γεννήσεων κλπ). Θα αναφέρω εδώ κάποιες ενδεικτικές ταινίες τονίζοντας όμως εξαρχής ότι είναι οι αγαπημένες του γράφοντος (ή τελωσπάντων τις θεωρώ σημαντικές για το είδος) αλλά σε καμία περίπτωση δεν θεωρούνται αντικειμενικά και οι καλύτερες από τους ακαδημαϊκούς του κινηματογράφου ή το κοινό (άλλωστε στις μέρες μας δεν είναι δύσκολο για κάποιον να βρει τα best του κάθε κινηματογραφικού είδους από το IMDB στο internet).

THX1138

Η ταινία του Lucas είναι από τις λίγες δυστοπικές ταινίες που ο αγωνιζόμενος φυγάς καταφέρνει να ξεφύγει από τον όλεθρο που η εξουσία του προετοιμάζει... Είναι απ' τα σπάνια δείγματα "happy end" στον χώρο της δυστοπίας όπου το κλασικό άσχημο τέλος του " 1984" όπου το αποστειρωμένο κράτος είναι πανίσχυρο και πάντα νικάει, ανατρέπεται. Θα προκαλέσει σίγουρα εντύπωση σε όσους ξέρουν τον Lucas μόνο από τα Star Wars. Εδώ η συνταγή είναι διαφορετική.

Rabid

Στην μυθική ταινία splatter του Cronenberg από ένα νοσοκομείο διαφεύγει ένα ιός που μεταδίδεται σεξουαλικά κάνοντας τους πολίτες ζόμπι που μεταδίδουν τον ιο μέσω του σεξ. Μάλιστα στο Rabid πρωταγωνιστεί η διάσημη πορνοστάρ της εποχής Marilyn Chambers. Το τέλος φρικτό: ο στρατός θριαμβεύει εις βάρος των νυμφομανών ζόμπι και οι νεκροί πετιούνται στα σκουπιδιάρικα. Δυο χρόνια μετά το AIDS κάνει την εμφάνιση του και κάποιοι χαρακτηρίζουν τον Cronenberg προφήτη...

Threads

Τι να πει κανείς για το Threads που περιγράφει τον πυρηνικό όλεθρο. Πιο μαύρη ταινία δεν γίνεται. Δε θα υπάρχει μέλλον μετά από ένα πυρηνικό πόλεμο πόσο μάλλον κοινωνία έστω δυστοπική.

Mad Max

Στην κλασσική τριλογία Mad Max τώρα τα πράγματα είναι περίεργα. Από τη μια στη μελλοντική κοινωνία οι κακοί είναι οι μηχανόβιοι, punks κλπ. Ο καλός είναι ο Mel Gibson πρώην μπάτσος. Σε αυτό το μέλλον επιβιώνουν οι πιο δυνατοί. Δεν μπορούμε να πούμε ότι είναι και οι πιο δημοκρατικές ταινίες στον κόσμο σε σχέση ειδικά με το " 1984" και την γενικότερη παράδοση των δυστοπικών ταινιών και βιβλίων - στα Mad Max κακός σίγουρα δεν είναι το κράτος. Να τονίσω όμως εδώ ότι πράγματι στα τέλη του 70 και στις αρχές του 80 ήταν της μόδας μια **δεξιόστροφη δυστοπία** όπου καλοί είναι οι δικαστές (δικαστής Dredd) και οι μπάτσοι (Robocop) ενώ η κρατική εξουσία μένει σχετικά στο απυρόβλητο, καθώς προστατεύει τους καλούς πολίτες από την παρανοϊκή μάζα.

V for Vendetta

Στο V for Vendetta τώρα, που κάποιοι χαρακτήρισαν σαν blockbuster για αναρχικούς, η μελλοντική κοινωνία που περιγράφεται δεν διαφέρει και τόσο από τη σημερινή. Η

εξουσία είναι αμείλικτη και ρίχνει στο ψαχνό. Το ίδιο αμείλικτοι είναι όμως και οι επαναστάτες όταν έρθει η ώρα. Η ταινία πέρα από το ότι αποτελεί καλλιτεχνικό αριστούργημα αποτελεί και ένα παράδοξο στα χρονικά του Hollywood. Σίγουρα ότι πιο "αναρχικό" γέννησε.

Στρατιώτες του Σύμπαντος

Στο Στρατιώτες του Σύμπαντος, μια υποτιμημένη ταινία κατά τη γνώμη μου, η κοινωνία που περιγράφεται είναι ακραία ρατσιστική – μιλιταριστική. Αξία έχουν μόνο οι οπλίτες του Αυτοκρατορικού Στρατού. Αυτοί έχουν μόνο δικαίωμα ψήφου. Οι γυναίκες υπηρετούν κανονικά και είναι ισάξιες στρατιωτικά με τους άντρες. Η ταινία βασίστηκε στο ομώνυμο μυθιστόρημα του Robert Heinlein που είναι βέβαια η αποθέωση του φουτουριστικού – μιλιταρισμού. Στην ταινία όμως ο μάγος Verhoeven έκανε την ανατροπή. Χρησιμοποίησε το βιβλίο ανατρέποντας το. Έτσι ο προσεκτικός θεατής θα παρατηρήσει την έξυπνη σάτιρα του Verhoeven παρουσιάζοντας τα ΜΜΕ και τον τρόπο που κάνουν την πλύση εγκεφάλου, τους οπλίτες σαν ελαφρά χαζούς και την Αυτοκρατορία σαν μια επιθετική μηχανή (σε αντίθεση με το ομώνυμο βιβλίο) που θα καταβροχθίζει τους «κακούς» του διαστήματος. Στο τρίτο στη σειρά μάλιστα Στρατιώτες του Σύμπαντος η σάτιρα του μιλιταρισμού είναι ανελέητη και όχι τόσο καμουφλαρισμένη όσο στην πρώτη ταινία.

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΤΟΥ ΠΑΡΑΠΑΝΩ ΑΡΘΡΟΥ: ΛΥΚΑΝΘΡΩΠΟΣ